

**A MMK Vízgazdálkodási és Vízépítési Tagozatának
ELŐZETES ÁLLÁSFOGLALÁSA
A Magyarország jelentős vízgazdálkodási kérdései c. vitaanyagáról**

1. Jelen állásfoglalás „előzetes”, annak érdekében, hogy a „Bökényi Nyilatkozatban” érintett szervezetekkel egyeztethető legyen. A kibővített elnökségi ülés felhatalmazta az ügyvezető elnökséget az egyeztetésre a „bökényi társakkal” olyan céllal, hogy lehetőség szerint velük közös állásfoglalás legyen kiadható.

2. Néhány elvi – általános észrevétel:

A jelentős vízgazdálkodási kérdések többszintű (ország – részvízgyűjtő) azonosítása uniós előírás, a vízgyűjtő-gazdálkodási tervek készítésének és a társadalmi egyetértés kialakításának fontos állomása. A vitaanyag ennek érdekében jó és korrekt összefoglalást ad a **vízzel való gazdálkodás hazai feladatairól és fontosabb dilemmáiról**. Ebben gyökereznek viszont a vitaanyag műfaji gondjai is.

2.1 Nem egyértelműen tisztázott, illetve vitatott ugyanis a „vízgazdálkodási kérdések/problémák” fogalma, hogy az a VKI szűk értelemben vett fő céljára (a vízi élővilág életfeltételeinek javítása ill. érdekeinek jobb beépítése a társadalom és a víz viszonyába) korlátozódik, vagy tágabban – ahogy a vitaanyag teszi. Mindkét értelmezés mellett és ellen is hozható érv.

Érdemes lenne megfontolni az anyag átszerkesztését (mind az országot, mind a részvízgyűjtőket) olyan módon, hogy a „jó vízállapot” elérésének közvetlen kérdései (pl. hidromorfológiai problémák, veszélyhelyzetek stb.) egy csomagban jelenjenek meg. A nemzeti programok, EU nagyprojektek, más társadalmi-gazdasági szociális igények kezelése ugyancsak külön legyenek csoportosítva. A jelenleginél hangsúlyosabban legyen kiemelve, hogy ezek megoldása/végrehajtása során fokozott figyelemmel kell lenni VKI fő céljára. Könnyen belátható ugyanis, hogy ezek (pl. szennyvíztisztítás, új árvízvédelmi létesítmények stb.), jelentősen befolyásolják a vízi élővilág életfeltételeit.

Ehhez kapcsolódóan azt is ki kell emelni, hogy a nemzeti programok (Eu nagyprojektek.... Stb.) körébe eső társadalmi – gazdasági - környezetvédelmi igények megoldása elsőbbséget élvez. Bizonyosan lehet állítani azt is, hogy ezek sokkal jelentősebben érintik a vízi élővilág életfeltételeit is (pl. mit sem ér egy ma egyenes csatorna „vissza-kanyargósítása” a csatornába bevezetett szennyvíz kezelése nélkül, sőt egy ilyen helyzetben a csökkenő vízsebesség kifejezetten káros).

Ezzel természetesen nem akarjuk lebecsülni a kényszerűen hátrább sorolt, „kisebb” ökológiai gondokat, és tudjuk azt is, hogy közöttük jó pár nagy tömegben jelenik meg, de ne dramatizáljuk, vagy misztifikáljuk őket, és főként ne akarjuk a „nagy” gondok megoldása elé helyezni. Arra kell a fő hangsúlyt helyezni, hogy a nagy gondok megoldása során ezek ne termelődjenek újra. A nagy programok (és nem csak a vízgazdálkodásiak!!) megoldásaiban ill. az ezekkel kapcsolatos döntési mechanizmusokban hangsúlyosan érvényesüljenek a vízi élővilág érdekei! Különösen igaz kell, hogy legyen ez a vízkárelhárítási programokban pl. a Vásárhelyi Terv komplexitásában. Azokon a helyeken persze, ahol van szándék, egyetértés és erőforrás a „kisebb” gondok megoldására, ott azt természetesen támogatni kell. Számos olyan helyet is lehet találni, ahol a „nagyobb programok” jól kapcsolhatók a VKI céljaihoz, pl. a települési vízkárok megelőzése zápor-tározással, ami egyben vizes élőhely bővítést is jelenthet, akár természetes állapotú víztest módosításával is.

2.2 Nem egyértelműen tisztázott a „jelentős vízgazdálkodási kérdések/problémák” fogalma a tekintetben sem, hogy az milyen mértékben terjed ki az un. „intézményi”, vagy „nem szerkezeti” kérdésekre (szabályozás, finanszírozás, a végrehajtás szervezete, ellenőrzése, szakember-ellátás stb.). A vitaanyag ezeket nem tárgyalja.

E tekintetben látni kell, hogy minél magasabb szinten (nagyobb terület-egységben) összegezzük a problémákat annál triviálisabbá válnak, és sem az azonosításuk, sem a megoldásuk nem tudományos, technikai, tervezési, vagy kivitelezési probléma. A vízgazdálkodási problémák kiváltó okai is egyre jobban kívül esnek a vízgazdálkodás területéről: alapvetően társadalmi, gazdasági és

politikai eredetűek, és ennek megfelelő kezelést igényelnek. Nem véletlenül emelte ki egybehangzóan a két legutóbbi - kyotói, majd mexikó-városi - Víz Világforum, hogy a víz sorsa a világon és a világ országaiban politikai akaraton, bölcs szabályozáson, pénzen és hatékony végrehajtáson múlik!

Nem akarunk a cél és az eszköz viszonyának az exponálásával akadémikus vitát nyitni, de látni kell, hogy egy probléma jelentőségét – társadalmi szinten – az (is) minősíti, hogy a társadalom szán-e erőforrást a megoldására. Tudni kell azt is, hogy hazánkban a vitaanyag szerinti összegzési szinteken a problémák lényegileg azonosítva vannak, sőt közismertek, gyakorta megoldási változatok is rendelkezésre állnak már. Nem szabad tehát ezek tervezgetésére jelentős időt és erőforrásokat szánni, legfeljebb azt mérlegelni, hogy mindent megtettünk-e kell a társadalmi elfogadtatás érdekében? E tekintetben tehát a VKI inkább eszköz, mint cél.

Kézzel fogható példája az intézményi gondoknak, hogy a vízzel kapcsolatos ökológiai problémák nem kis része a vizeink fenntartásával-üzemeltetésével, az arra jutó források szűkösségével közvetlenül függ össze, pl: egy elhanyagolt, esetleg veszélyes anyagokkal terhelt, iszappal teli csatorna.... joggal vetődik fel a kérdés, hogy ez „jelentős probléma” vagy sem? A vitaanyag mostani értelmezésében nem, a valóságban igen....

Feltétlenül szükségesnek tartjuk tehát, hogy a vitaanyag előszavában ez a körülmény - nevezetesen, hogy a vitaanyagban szereplő vízgazdálkodási kérdések mesze nem teljeskörűek, és a jelentős kérdések halmazának csupán kis szeletére terjednek ki - hangsúlyosan ki legyen emelve

2.3 Nem egyértelműen tisztázott a „jelentős vízgazdálkodási kérdések/problémák” fogalma a tekintetben sem, hogy az szűk értelemben a víznek az élővilágban betöltött szerepére, az azzal kapcsolatos anomáliákra, jelenségekre stb. korlátozódik, vagy tágabban azokra a gondokra, amelyek vízgazdálkodási eszközökkel, a vízgazdálkodók által oldhatók meg. Azért indokolt ezt felvetni, mert számos kérdés vízgazdálkodásinak van exponálva, a társadalom a „vízügytől” várja a megoldást, holott „pusztán” érdekcsoportok közötti ellentétek. Jellemző példája ennek a tározók, tavak vízszint-tartása, hogy az élővilágnak a természetes vízszintingadozás a kedvező, a vízi sportoknak, parti üdülőknek stb. pedig a stabil vízszint. A probléma láthatóan nem vízgazdálkodási, de a megoldás kulcsa a zsilipőr kezében van....

Ide tartozó annak a tisztázatlansága is, hol van az „üzemi-víz” és a „természetes-víz” közötti határ, hol kell, vagy lehet a VKI szempontjainak erőteljes eszközökkel érvényt szerezni, és hol van az üzemi céloknak prioritása. Ez a kérdés egyébként nagyrészt eldőlt azzal, hogy a közcélú, köztulajdonban levő vizek ill. vízellátási hálózatok lettek a „víztestekké” nyilvánítva. Jelentősége viszont most kerül felszínre, mert számos közcélú vízellátási hálózat üzemi (vízjogi engedélyekben kötelezően rögzített) céljának rendeltetésszerű ellátása ellentmondásba kerül a VKI szempontjaival. Jellemző példája ennek megint csak a belvízcsatorna...

2.4 A műfaji tisztázatlanságok felvetik annak a kérdését is, hogy a vitaanyagban, ill. a majdani vízgyűjtő-gazdálkodási tervnek hol van a helye a vízügyi szakpolitikában, vízgazdálkodási stratégiában, a vízzel kapcsolatos tervezési rendszerben (utalunk a magyar vízgazdálkodásnak ezzel kapcsolatos nagy tapasztalataira, jó hagyományaira....)? Hogyan és ki fogja létrehozni az összhangot a vizek élővilágát is érintő - azaz a VKI fő célja - területek között. Ilyen pl.

- Klímaváltozás – Nemzeti Éghajlat Stratégia,
- A terület- és tájhasználat: termelési szerkezet váltás, agrotechnika, birtok-politika, birtokszerkezet, élelmiszertermelés, tájhasználat váltás, ill. az adottságoknak megfelelő területhasználat,

ezek mind közvetlen befolyásolói a vízi élővilágnak, de nem direkt vízgazdálkodási kérdések, viszont elengedhetetlen az összhangjuk megteremtése az állami és nem állami (szabályozási eszközökkel befolyásolt) vízgazdálkodással.

2.5 Vitatható, hogy közvetlen vízgazdálkodási kérdés/probléma, vagy intézményi kérdés a monitoring rendszer, alapvető jelentősége azonban nem kérdéses. Számos az anyagban felvetett kérdés adathiány, vagy értékelési viták következménye. Úgy gondoljuk, hogy ezen keresztül ez határeset a valós probléma és a nem szerkezeti ügy között.

3. A vitanyag számos fontos szakmai kérdése felvetésére ad lehetőséget, közülük kettőt emelünk ki, ezek:

- a területi (hagyományos, túlhaladott elnevezése szerint mezőgazdasági-) vízgazdálkodás
- néhány szemléleti megjegyzés a felszínalatti vizek körében.

3.1 Úgy ítéljük, hogy a területi vízgazdálkodás szempontjai, gondjai és lehetőségei (különös tekintettel a vízhasznosítás relatív elmaradottságára...) nem szerepelnek kellő súllyal a vitanyagban. Ez több vonatkozásban összefügg a fent részletezett műfaji problémákkal, hiszen többségük intézményi eszközökkel kezelendő, de az alábbiakkal jelezzük az általunk vélt legfontosabb elemeket, amelyek döntő hatással vannak (lesznek...) a VKI által előírányzott jó vízállapotokra:

A vízkészlet és az élelmiszer termelés a fejlődés és a nemzetek egymáshoz való viszonyában döntő tényező lesz. Kiemelten kapcsolódik ehhez az alkalmazkodás és a felkészülés szükségessége, a természeti erőforrások védelme, valamint a társadalmi szintű mozgósítás, és tudatosítás.

A termelés kockázata rendkívüli módon növekszik. A szélsőséges klimatikus viszonyok közepette a vízelosztási rendszerek fejlesztése éppolyan fontos, mint a víztakarékos gazdálkodási gyakorlatra való áttérés (fajtaváltás, talajkímélő gazdálkodás, vízmegőrző, víztakarékos talajművelési módok alkalmazása, vízmegtartás növelése, tározásra alkalmas terек, térségek használatának újragondolása, stb.).

Elengedhetetlen a nemzeti és EU szintű támogatáspolitikák áttekintése, egy adekvát válasz adását elősegítő támogatáspolitikai korrekció kidolgozásának megkezdése. E tekintetben fontos az állami szerepvállalás erősítése, a támogatási rendszer céltudatos alakítása, a prioritások meghatározása.

A látható időhorizontok figyelembe vételével meg kell határozni a magyar mezőgazdaság és vidék változó jövőképét, hogy a mai állapotokhoz képest az egyes térségek, régiók tekintetében valójában milyen tájhasználat valószínűsíthető, milyen mezőgazdaság és vidék kialakulását kell segítenie a támogatási rendszernek ahhoz, hogy a veszteségek minimalizálhatók legyenek és adekvát választ adhassunk a környezeti feltételek változására.

Át kell gondolni a termelés biztonságát garantáló rendszerekről alkotott eddigi elképzeléseinket, a kockázatkezelés alkalmazott rendszereit, a biztonságot meghatározó faktorok jövőbeni szerepét. Ezzel kapcsolatban, a jelenlegi helyzetből kiindulva indokolt újragondolni a vízkészlet hasznosítás eddigi gyakorlatát, a vízelosztási rendszerek hazai fejlesztésével kapcsolatos ösztönző rendszerek hatékonyságát, az öntözési kultúra terjedését akadályozó tényezőket, az aszálytűrő képességet fokozó fajtaszerkezet kínálati hátteret, a génbankok állapotát és a kutatás ösztönzésének helyzetét.

A tulajdonosi struktúra átalakulása, a termelési szerkezet és a területek használatának változása, az agrotechnikák látszólag költségtakarékos alkalmazása és a belterületi vízügyi beavatkozások elmaradása kedvezőtlen változást hozott a lefolyási viszonyok alakulásában is. Ide sorolhatók a települések helytelen rendezési tervei alapján megvalósuló lakossági és üzemi beépítések, az úthálózat nyomvonal kialakításának „vízgyűjtőszabdáló” módszerei, az üzemi utak és árkok hiányai, a földtulajdonosok sajátos telekre jutási akarata (főutak melletti árkokon számos átjáró készítése az árkok eltömésével) is.

3.2 A felszín alatti vizeket illetően:

3.2.1 Az elmúlt években a különböző szakmapolitikai anyagokban újra megjelentek olyan megfogalmazások, hogy a rendelkezésre álló (hasznosítható) felszínalatti vízkészletek hosszútávon az utánpótlódástól függenek. Az anyag 5. oldalán éppen ezzel vélik bizonyítani, hogy a felszín alatti készletek jelentősen meghaladják az igényeket, ill. a 14. oldalon, hogy a melegvíz-készletek már a kitermelhetőség határán vannak.

A hidrogeológusok többsége viszont már évtizedek óta azon az állásponton van, hogy az utánpótlódás mindig a víztermelés függvénye, termelés, ill. természetes vagy mesterséges megcsapolás nélkül utánpótlódás nem lehetséges. (lásd pl. Lorberer VK 1973 6.sz.).

Mindez természetesen az alapvető megállapítást nem változtatja meg (nevezetesen, hogy a felszínalatti készletek viszonylagos bőséggel állnak rendelkezésre, ill. a termálvízkészletekre ez nem

mondható), de szilárdabb alapokra kellene és lehetne helyezni ezeket a fogalmakat annak érdekében, hogy korrektebben értékeljük a felszínalatti vízviszonyokat.

3.2.2 Szakmai - tudományos körökben még mindig nem jutott nyugvópontra a Homokhátság felszínalatti vízállapotának értékelése.

Ebből (is) következik, hogy nem kiforrottak az esetleges vízpótlás céljai és lehetséges megoldásai sem. Az valószínű, hogy a vízvisszatartás minden lehetőségét ki kellene használni a Homokhátságon (is), akár mezőgazdasági, akár természetvédelmi, akár tájképi érdekekből. Ugyanakkor az egész kérdéskör rendkívül óvatos – az anyagban írtaknál is óvatosabb - kezelése és kommunikálása indokolt, annak érdekében, hogy ne keltsünk a társadalomban kielégíthetetlen várakozásokat.

4. Magyarország jelentős vízgazdálkodási kérdéseinek áttekintése önmagában is mutatja, hogy mögöttük milyen mély és rendkívül összetett természeti, társadalmi folyamatok húzódnak meg. Megoldásuk, illetve a megoldásokhoz vezető kompromisszumok kidolgozásához komplexen mérlegelni kell az adott helyi víz- és ökológiai állapotokat, az adott terület vízgazdálkodási folyamatait, történetét, hagyományait, a műszaki lehetőségeket, a gazdasági-, intézményi- és egyéb viszonyokat stb. stb.. Ez a komplex mérlegelés a vízgyűjtő-gazdálkodási tervekben illetve azok társadalmi vitájában jelenik meg.

Mindezzért :

- A szakértői csapatokban a helyi tudás kapjon vezető szerepet, ne sajátíthassa ki a tervezési feladatot és/vagy azok koordinálását néhány, önmagát „országos” tudásúnak beállító szervezet.
- A tervezési-szakértési módszertani követelmények (kézikönyvek) legalább olyan mértékű szakmai vita során legyenek véglegesítve, mint amit a vízgyűjtő-gazdálkodási tervvel kapcsolatos társadalmi vita során a szabályok megkövetelnek. Csak így biztosítható, hogy a hazai - Kárpát-medencei – sajátosságok kellő súlyt kapjanak, és ne tőlünk teljességgel idegen tapasztalatok vezéreljék a munkát.

Tudjuk, hogy a vízgyűjtő-gazdálkodási tervek kidolgozása a nagy tapasztalatú, a helyi viszonyokban kellő jártassággal rendelkező környezetvédelmi és vízügyi igazgatóságok feladata. De azt is látjuk, hogy a tervek kidolgozásához számos szakértő és tervező lesz szükséges. Ezért elengedhetetlennek tartjuk, hogy

- A vízgyűjtő-gazdálkodási tervet csak és kizárólag megfelelő vízgazdálkodási jogosultsággal rendelkező szakemberek készíthessék, nem csak a generál-tervezői szinten, hanem a „második és harmadik vonalban” levő szak-altervező, ill. az alatti szinteken is.
- A résztvevők kiválasztása, közbeszerzési eljárások, pályázatok kiírása stb. során ezek a szempontok kellő súllyal szerepeljenek
- Ne a nyomott ár, hanem az igazolt szakértelem legyen az értékelés fő szempontja.

A Magyar Mérnöki Kamara ezen belül a Vízgazdálkodási és Vízépítési Tagozat a *törvényben biztosított jogával élve* kéri az illetékeseket, hogy ezekben a folyamatokban részt vehessen, ezzel is hozzájárulva, hogy ez a feladat magas színvonalon legyen megoldva.

Budapest, 2008. június 18.